समग्र शिक्षा
Samagra Shiksha
সমগ্ৰ শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

নৱম শ্ৰেণীৰ পাঠ্যপুথি

ৰাজনীতি খণ্ড আৰু অৰ্থনীতি বিজ্ঞান

অৰ্থনীতি বিজ্ঞান

পাঠ - ২

মূল অৰ্থনৈতিক সমস্যাসমূহ

অংশ – ৬ (প্ৰশ্ন – উত্তৰ)

দীপিমণি দত্ত

समग्र शिक्षा
Samagra Shiksha
সমগ্ৰ শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

দীঘল উত্তৰৰ প্ৰশ্ন —

১। ভাৰতবৰ্ষত জনসংখ্যা বৃদ্ধি সমস্যাৰ মূল কাৰণবোৰ আলোচনা কৰা।

সমগ্র শিক্ষা
Samagra Shiksha
সমগ্র শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

উত্তৰঃ- ভাৰতবৰ্ষৰ জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ মূল কাৰণ সমূহ হ'ল –

(১) **উচ্চ জন্ম হাৰ :** কোনো এখন দেশৰ জন্মৰ হাৰ যদি মৃত্যুৰ হাৰতকৈ বেছি হয় , তেতিয়া সেই দেশৰ জনসংখ্যা স্বাভাৱিকতে বৃদ্ধি হয় । আকৌ চিকিৎসা বিজ্ঞানৰ উন্নতিৰ লগে লগে মানুহৰ গড় আয়ুস তুলনামূলকভাৱে বৃদ্ধি পোৱাৰ বাবে জনসংখ্যা বৃদ্ধি হৈছে ।

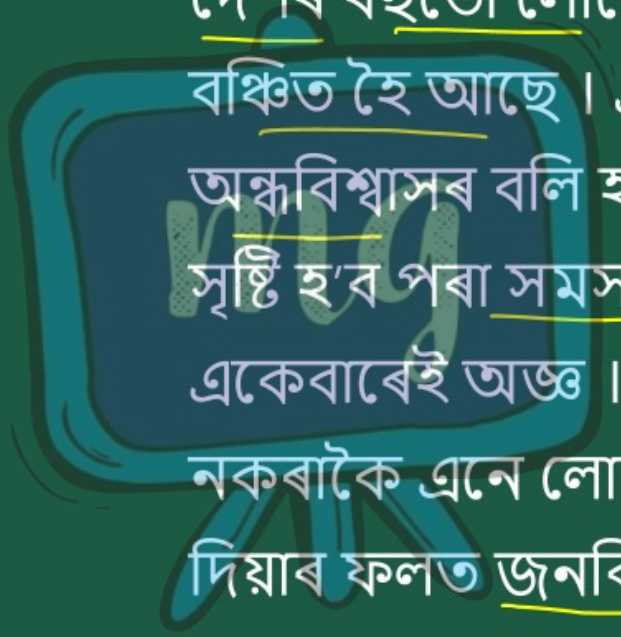

(২) **নিৰক্ষৰতা**: ভাৰতৰ দৰে উন্নয়নশীল দেশৰ বহুতো লোকে এতিয়াও শিক্ষাৰ পৰা বঞ্চিত হৈ আছে। এনে লোক অদূৰদৰ্শী আৰু অন্ধবিশ্বাসৰ বলি হয়। জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ ফলত সৃষ্টি হ'ব পৰা সমস্যাৰাজিৰ বিষয়ে এওঁলোক একেবাৰেই অজ্ঞ। ফলত কোনো পৰিকল্পনা নকৰাকৈ এনে লোকে যধে মধে সন্তান জন্ম দিয়াৰ ফলত জনবিস্ফোৰণ ঘটে।

समग्र शिक्षा
Samagra Shiksha
সমগ্ৰ শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

(৩) **দৰিদ্ৰতা** : পৃথিৱীৰ বিভিন্ন দেশে সন্মুখীন হৈ অহা এক জ্বলন্ত সমস্যা হৈছে দৰিদ্ৰতা । দৰিদ্ৰতাৰ সংজ্ঞা বিভিন্নজনে বিভিন্ন ধৰণে আগবঢ়াইছে । বহল অর্থত দৰিদ্ৰতাই এনে এক অৱস্থাক বুজায় য'ত এজন ব্যক্তিয়ে তেওঁৰ জীৱনৰ মৌলিক প্ৰয়োজন সমূহ যেনে খাদ্য , বস্ত্ৰ , বাসস্থান , শিক্ষা আৰু স্বাস্থ্যৰ সুবিধাসমূহ আহৰণত ব্যর্থ হয় । সম্পদ আৰু আয়ৰ অসম বিতৰণে এখন দেশৰ অর্থনীতিত অর্থনৈতিক অসমতাৰ সৃষ্টি কৰে । ইয়াৰ ফলস্বৰূপে ধনী

আৰু দুখীয়াৰ মাজত থকা ব্যৱধান বৃদ্ধি পায় । ফলত দৰিদ্ৰ লোকসকল দৰিদ্ৰতাৰ পাকচক্ৰ (Vicious Circle of Poverty) ত পৰি দৰিদ্ৰৰ পৰা আৰু অধিক দৰিদ্ৰতাৰ মাজলৈ গতি কৰে ।

(৪) সামাজিক অজ্ঞতা : জাতিভেদ আৰু বৰ্ণভেদ প্ৰথাৰ ফলত জনসংখ্যাৰ বুজনসংখ্যক লোক আৰ্থ – সামাজিক উন্নয়নৰ সুফলবোৰৰ পৰা বঞ্চিত হৈ পৰাত দৰিদ্ৰতাৰ সমস্যাটোৱে এক জটিল ৰূপ ধাৰণ কৰিছে ।

(৫) জনসংখ্যা শিক্ষাৰ অভাৱ : গ্ৰাম্য ভাৰতবৰ্ষত দৰিদ্ৰতাৰ মূল কাৰণসমূহৰ **হ'ল** – ভূমিৰ মালিকীস্বত্ত্বৰ অভাৱ , কৃষি খণ্ডৰ বাহিৰত কৰ্মসংস্থাপনৰ অভাৱ , কৃষিখণ্ডত উদ্ভৱ হোৱা ঋতুজ নিবনুৱা , অশিক্ষিত আৰু অদক্ষ শ্ৰমিকৰ প্ৰাদুৰ্ভাৱ , সীমিত কৃষি উৎপাদনৰ পৰিমাণ , নিম্ন মজুৰি হাৰ ইত্যাদি ।

समग्र शिक्षा
Samagra Shiksha
সমগ্ৰ শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

২। দৰিদ্ৰতা কাক কয়? দৰিদ্ৰতাৰ সীমাৰেখাই কিদৰে দৰিদ্ৰতা নিৰূপন কৰে ব্যাখ্যা কৰা।

উত্তৰঃ- দৰিদ্রতাই এনে এক অৱস্থাক বুজায় য'ত এজন ব্যক্তিয়ে তেওঁৰ জীৱনৰ মৌলিক প্রয়োজনসমূহ যেনে – বাসস্থান, খাদ্য, বস্ত্র, শিক্ষা, আৰু স্বাস্থ্যৰ সুবিধাসমূহ আহৰণৰ পৰা বঞ্চিত হয়।

দৰিদ্রতাৰ সীমাৰেখাই এক নিম্নতম সীমা নির্দ্ধাৰণ কৰি দিয়ে যি এখন দেশৰ জনসাধাৰণক দৰিদ্র আৰু অদৰিদ্র এই দুটা ভাগত ভাগ কৰে। ভাৰতৰ পৰিকল্পনা আয়োগে

समग्र शिक्षा
Samagra Shiksha
সমগ্ৰ শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

কেলৰি ভিত্তিত আগবঢ়োৱা সংজ্ঞাৰ মতে গাঁও অঞ্চলত দৈনিক জনমূৰি নূন্যতম ২৪০০ কেলৰি আৰু চহৰ অঞ্চলত দৈনিক জনমূৰি নূন্যতম ২১০০ কেলৰি খাদ্য আহৰণ কৰিব নোৱাৰিলে এজন ব্যক্তিক দৰিদ্ৰ বুলি ধৰা হয়।

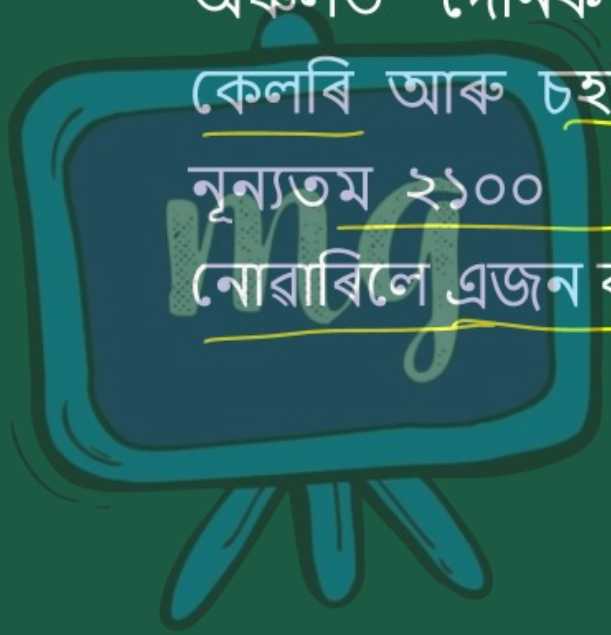

সমগ্র শিক্ষা
Samagra Shiksha
সমগ্র শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

৩। মুদ্রাস্ফীতি কাক বোলে? মুদ্রাস্ফীতি নিয়ন্ত্রণৰ মূল পদ্ধতিসমূহ আলোচনা কৰা।

समग्र शिक्षा
Samagra Shiksha
সমগ্ৰ শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

উত্তৰঃ- অৰ্থনীতিত দ্ৰব্য-সামগ্ৰীৰ দাম বৃদ্ধি তাৰ পৰিবৰ্তে মুদ্ৰাৰ মূল্য হ্ৰাস হোৱা অৱস্থাক মুদ্ৰাস্ফীতি বুলি কোৱা হয়। মুদ্ৰাস্ফীতি নিয়ন্ত্ৰণৰ মূল পদ্ধতিসমূহ তলত আলোচনা কৰা **হ'ল –**

(১) মৌদ্ৰিক নীতি : চৰকাৰে গ্ৰহণ কৰা মৌদ্ৰিক নীতিৰ ভিতৰত বেংকৰ হাৰ নীতিটো উল্লেখযোগ্য। বেংকৰ হাৰ হ'ল সেই হাৰ যিটো হাৰত কেন্দ্ৰীয় বেংকে বাণিজ্যিক বেংকক ঋণ প্ৰদান কৰে। মুদ্ৰাস্ফীতিৰ সময়ত বেংকৰ হাৰ

समग्र शिक्षा
Samagra Shiksha
সমগ্ৰ শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

বৃদ্ধি কৰা হয় , যাৰ ফলত বাণিজ্যিক বেংকে বজাৰ হাৰ বৃদ্ধি কৰে । ইয়াৰ ফলত ঋণ গ্ৰহনকাৰীয়ে ঋণ ল'বলৈ নিৰুৎসাহিত হয় আৰু বজাৰত ঋণ হ্ৰাস হৈ মুদ্ৰাস্ফীতি নিয়ন্ত্ৰিত হয় ।

(২) ৰাজকোষীয় নীতি : এই নীতিক ' আয় আৰু ব্যয় ' নীতি বুলিও কোৱা হয় । চৰকাৰী ব্যয় কৰ্তন কৰি দেশত সামগ্ৰিক চাহিদা হ্ৰাস কৰিব পাৰি আৰু মুদ্ৰাস্ফীতিক নিয়ন্ত্ৰিত কৰিব পাৰি । তদুপৰি বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ কৰ আৰোপ

समग्र शिक्षा
Samagra Shiksha
সমগ্ৰ শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

কৰি জনসাধাৰণৰ হাতত থকা অতিৰিক্ত মুদ্রা চৰকাৰৰ হাতলৈ আনিব পাৰি । ইয়াৰ ফলত সামগ্রিক চাহিদা হ্রাস পাব আৰু মুদ্রাস্ফীতি নিয়ন্ত্রিত হ'ব । ইয়াৰ উপৰিও চৰকাৰে জনসাধাৰণৰ পৰা ঋণ গ্রহণ কৰিও মুদ্রাস্ফীতি নিয়ন্ত্রণ কৰিব পাৰে ।

(৩) **উৎপাদন বৃদ্ধি নীতি** : দেশৰ চৰকাৰে অব্যৱহৃত সম্পদৰাজি সঠিক ভাবে ব্যৱহাৰ কৰি উৎপাদন প্রক্রিয়া ত্বৰান্বিত কৰিব পাৰিলে

দেশত উৎপাদন বৃদ্ধি হ'ব আৰু সামগ্ৰীৰ বৰ্দ্ধিত চাহিদাৰ হাৰত যোগান বৃদ্ধি হৈ দৰ স্তৰ নিয়ন্ত্ৰিত হ'ব ।

৪। নিবনুৱা সমস্যা কাক বোলে? ইয়াৰ প্ৰকাৰ কি কি? এই সমস্যাৰ মূল কাৰণসমূহ উল্লেখ কৰা।

সমগ্র শিক্ষা
Samagra Shiksha
সমগ্র শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

উত্তৰঃ- অর্থনীতিত যিসকল লোকে দেশৰ প্রচলিত মজুৰিত উপযুক্ত আৰু কর্মক্ষম লোকসকলে কাম কৰিবলৈ ইচ্ছুক হোৱাৰ স্বত্তেও যদি কর্মসংস্থান নাপায় তেনে লোকসকলক নিবনুৱা বুলি কোৱা হয় । নিবনুৱা সাধাৰণতে **দুই প্রকাৰৰ–**

(১) গ্রাম্য নিবনুৱা আৰু (২) চহৰীয়া নিবনুৱা

(১) **গ্রাম্য নিবনুৱা :** গ্রাম্য নিবনুৱা আকৌ দুই প্রকাৰৰ ।

समग्र शिक्षा
Samagra Shiksha
সমগ্ৰ শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

যেনে –

(i) ঋতুজ নিবনুৱা আৰু (ii) ছদ্মবেশী বা প্ৰচ্ছন্ন নিবনুৱা ।

(২) চহৰীয়া নিবনুৱা :- চহৰীয়া নিবনুৱাও দুই প্ৰকাৰৰ । যেনে –

(i) ঔদ্যোগিক নিবনুৱা আৰু

(ii) শিক্ষিত নিবনুৱা ।

নিবনুৱা সমস্যাৰ মূল **কৰণসমূহ হ'ল –**

(ক) **দ্ৰুত জনসংখ্যা বৃদ্ধি :** দ্ৰুত জনসংখ্যা বৃদ্ধিয়ে নিবনুৱা সমস্যাৰ সৃষ্টিত বৰঙণি যোগাইছে । বৰ্ধিত জনসংখ্যা অনুপাতে নিয়োগৰ সা – সুবিধা পৰ্যাপ্ত নোহোৱাত নিবনুৱা সমস্যাই ভয়াবহ ৰূপ লৈছে ।

समग्र शिक्षा
Samagra Shiksha
সমগ্ৰ শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

(খ) **নিয়োগ বিহীন উন্নয়ন :** দেশখনত ৰাষ্ট্ৰীয় আয় বৃদ্ধিৰ হাৰ আৰু নিয়োগ বৃদ্ধি হাৰৰ ব্যৱধান বৃদ্ধি পাইছে। এনে অৱস্থাক নিয়োগবিহীন উন্নয়ন (Jobless growth) বুলি কোৱা হয়। ফলশ্ৰুতিত নিবনুৱা সমস্যাই জটিল ৰূপ ধাৰণ কৰিছে।

(গ) **স্থিৰ কৃষি উন্নয়ন :** ভাৰতবৰ্ষৰ দৰে এখন কৃষি প্ৰধান দেশত কৃষি ব্যৱস্থাৰ যি উন্নয়ন হ'ব লাগিছিল সেয়া হৈ উঠা নাই। ফলস্বৰূপে

সমগ্র শিক্ষা
Samagra Shiksha
সমগ্র শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

কৃষিজীৱী লোকৰ মাজত নিয়োগৰ সুবিধাৰ অভাৱ সৃষ্টি হৈছে।

(ঘ) **ঔদ্যোগিকৰণৰ মন্থৰ গতি :** দেশখনত ঔদ্যোগিক উন্নয়ন যি হাৰত হ'ব লাগিছিল সেয়া হৈ নুঠাত ঔদ্যোগিক নিবনুৱা সমস্যাৰ সৃষ্টি হৈছে।

(ঙ) **ত্রুটিপূর্ন শিক্ষা ব্যৱস্থা :** প্রচলিত শিক্ষা ব্যৱস্থাই জনসাধাৰণক নিয়োগৰ উপযোগী কৰি তুলিব নোৱাৰাত শিক্ষিত নিবনুৱা সমস্যাই জটিল ৰূপ ধাৰণ কৰিছে।

সমগ্র শিক্ষা
Samagra Shiksha
সমগ্র শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

৫। চমুটোকা লিখা —

(ক) ঋতুজ নিবনুৱা

(খ) চাহিদাজনিত আৰু ব্যয়জনিত মুদ্রাস্ফীতি

(গ) বহনক্ষম উন্নয়ন

(ঘ) সেউজ অর্থনীতি

(ঙ) মুক্ত আৰু দমিত মুদ্রাস্ফীতি।

সমগ্র শিক্ষা
Samagra Shiksha
সমগ্র শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

(ক) ঋতুজ নিবনুৱা

উত্তৰঃ- জলবায়ু আৰু বৰষুণৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰি থকা পৰম্পৰাগত কৃষিখণ্ডই বছৰৰ সকলো সময়তে নিবনুৱাভাৱে কর্ম সংস্থাপনৰ সুবিধা আগবঢ়াব নোৱাৰে । ফলস্বৰূপে বছৰৰ কেইমাহমান মাহৰ বাবে কৃষি শ্রমিকসকলে ঘৰত বহি থাকিব লগাত পৰে । এনে নিবনুৱাক ঋতুজ নিবনুৱা বোলে । অর্থাৎ যদি শ্রমিকসকল বছৰৰ কোনোবা এটা নির্দ্দিষ্ট সময়

বা ঋতুতহে নিয়োজিত হয় আৰু বাকীখিনি সময়ত অনিয়োজিত হৈ থাকে তেন্তে তাক ঋতুগত নিবনুৱা বা ঋতুজ নিবনুৱা বোলে । উদাহৰণস্বৰূপে কৃষি শ্ৰমিকসকল কৃষি উৎপাদনৰ সময়ত যেনে শস্যৰ গুটি সিঁচা , শস্য ৰোপন কৰা , শস্য চপোৱা আদি সময়ত ব্যস্ত থাকে অথবা নিয়োজিত হয় । এনেবোৰ কাম চলি নথকা অৱস্থাত তেওঁলোক নিবনুৱা হৈ পৰে ।

সমগ্র শিক্ষা
Samagra Shiksha
সমগ্র শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

(খ) চাহিদাজনিত আৰু ব্যয়জনিত মুদ্রাস্ফীতি

চাহিদা বাঢ়িছে
↓
যোগান বৃদ্ধি হোৱা নাই

উত্তৰঃ (১) **চাহিদাজনিত মুদ্রাস্ফীতি :**
চাহিদাজনিত মুদ্রাস্ফীতি হ'ল জনসাধাৰণৰ যেতিয়া দ্ৰব্য আৰু সেৱাৰ প্ৰতি চাহিদা অধিক বৃদ্ধি পায় আৰু সেই অনুপাতে দ্ৰব্য আৰু সেৱাৰ যোগান বৃদ্ধি নাপায়। এনে অৱস্থাত মানুহৰ হাতত অধিক মুদ্রা বা ক্ৰয় ক্ষমতা থাকে আৰু ইয়াৰে বজাৰত

সমগ্র শিক্ষা
Samagra Shiksha
সমগ্র শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

থকা কম পৰিমাণৰ দ্ৰব্য বা সেৱাৰ প্ৰতি চাহিদা বাঢ়ে। ফলত দ্ৰব্য আৰু সেৱাবিলাকৰ মূল্য বা দৰ বৃদ্ধি পায়।

(২) **ব্যয়জনিত মুদ্রাস্ফীতি :** মুদ্রাস্ফীতিৰ আন এটা কাৰণ হ'ল দ্ৰব্য আৰু সেৱাৰ উৎপাদন ব্যয় বৃদ্ধি। ইয়াক ব্যয়জনিত মুদ্রাস্ফীতি বুলি কোৱা হয়। দ্ৰব্য আৰু সেৱাবিলাকৰ উৎপাদন ব্যয় বৃদ্ধি পালেও মুদ্রাস্ফীতিৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে।

समग्र शिक्षा
Samagra Shiksha
সমগ্ৰ শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

ব্যয়জনিত মুদ্রাস্ফীতি বা উৎপাদন ব্যয় বৃদ্ধিৰ বাবে হোৱা মুদ্রাস্ফীতি প্রধানকৈ তিনিটা কাৰণৰ ফলত সংঘটিত হয় – (i) মজুৰি বৃদ্ধি , (ii) লাভৰ পৰিমাণ বৃদ্ধি , (iii) দ্রব্যৰ ওপৰত আৰোপ কৰা কৰৰ বাবে হোৱা বোজা ।

समग्र शिक्षा
Samagra Shiksha
সমগ্ৰ শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

(গ) বহনক্ষম উন্নয়ন

উত্তৰঃ অর্থনৈতিক উন্নয়ন আৰু বিকাশৰ বাবে যাতে পৰিবেশৰ ওপৰত বিৰূপ প্রতিক্রিয়া নপৰে সেই উদ্দেশ্য আগত ৰাখি ১৯৮৭ চনত ' Brundltland ' আয়োগে অবিৰত বা বহনক্ষম উন্নয়নৰ ধাৰণাটো দাঙি ধৰিছিল । বহনক্ষম উন্নয়ন এনে এক বিবেচনা সম্পন্ন উন্নয়ন ব্যৱস্থা যি সমাজৰ বর্তমান আৰু ভৱিষ্যতৰ অনুকূলে দীর্ঘকাল ধৰি অব্যাহত থাকিব পাৰে ।

বহনক্ষম উন্নয়নৰ ধাৰণাটোৰ ভেটিত আৰ্থ – সামাজিক উন্নয়ন পৰিচালিত কৰিব পাৰিলে পাৰিৱেশিক সমস্যা বহুপৰিমাণে লাঘৱ কৰিব পাৰি।

समग्र शिक्षा
Samagra Shiksha
সমগ্ৰ শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

মূলমন্ত্ৰ

(ঘ) সেউজ অৰ্থনীতি

উত্তৰঃ যি অৰ্থনীতিৰ মূল লক্ষ্য হৈছে পৰিৱেশৰ প্ৰতি থকা ভাবুকি আৰু পৰিস্থিতি তন্ত্ৰৰ সমস্যাৰাজি দূৰ কৰি বহনক্ষম উন্নয়ন লাভ কৰা, তেনে অৰ্থনীতিক সেউজ অৰ্থনীতি বোলা হয় । পৰিৱেশ সচেতন ব্যক্তি আৰু প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ বাবে এতিয়া মূলমন্ত্ৰ হৈছে – চিন্তা বিশ্বব্যাপী হওঁক, **কাৰ্যপন্থা** স্থানীয় হওঁক।

সমগ্র শিক্ষা
Samagra Shiksha
সমগ্র শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

(ঙ) মুক্ত আৰু দমিত মুদ্রাস্ফীতি

উত্তৰঃ মুক্ত মুদ্রাস্ফীতি : যেতিয়া দৰ স্তৰৰ ওপৰত কোনো বেপাৰ নিয়ন্ত্রণ নাথাকে আৰু দৰ অবাধে বৃদ্ধি হয় তেনে অৱস্থাক মুক্ত মুদ্রাস্ফীতি বুলি কোৱা হয়।

দমিত মুদ্রাস্ফীতি : চৰকাৰে বিভিন্ন প্রত্যক্ষ ব্যৱস্থাৰ যোগেদি যেনে : ৰাজহুৱা বিতৰণ ব্যৱস্থা , চৰকাৰীভাৱে দৰ নির্ধাৰণ আদিৰ যোগেদি দৰ নিয়ন্ত্রণ কৰে।

समग्र शिक्षा
Samagra Shiksha
সমগ্ৰ শিক্ষা

Under CSR Support by
ipca | Foundation

এনে নিয়ন্ত্রণ ব্যৱস্থাই দৰ স্তৰ বৃদ্ধিৰ পৰিমাণ হ্রাস হয় । এনে মুদ্রাস্ফীতিক দমিত মুদ্রাস্ফীতি বুলি কোৱা হয় ।

